

Summerhillről magyarul

2021.10.02.

„Nem akarok a történelembe, mint egy nagy pedagógus bevonulni, mert az nem vagyok. Ha rám egyáltalán emlékezni fognak, akkor az azért lesz – remélem – mert megpróbáltam az árkot betömni a fiatalok és az öregek között, a félelmet az iskolákban eltörölni, a tanárokat arra rábeszélni, hogy legyenek önmaguk, vessék le azokat a páncélokat, amiket generációkon keresztül hordtak azért, hogy a gyerekeket féken tartsák. Azt szeretném, ha rám, mint egy egyszerű emberre emlékeznének, aki azt hitte, hogy a gyűlölettel semmit nem lehet elérni, és hogy csak egy módszer van, amely egy boldog iskolaidőt és egy boldog életét lehetővé tesz, és ez abból áll, hogy az ember a gyerekek oldalára áll, ahogyan ezt Homer Lane kifejezte. Ahogyan az én iskolám gyerekei engem Neill Orange Peel-nek (Neill narancshéjnak) csúfolhatnak, úgy szeretnék a világ összes gyerekének az lenni, aki hisz a gyerekeknek, aki tudja, hogy eredendően jók és szeretet és meleget igényelnek, és aki a tekintélyelvűségben nem hisz, mert a hatalmaskodáshoz és gyakran gyűlölethez vezet.”

A könyv története

A könyv, amelyet a magyar olvasó kezében tarthat, milliós példányszámban kelt el az USA-ban. Lefordították németre, franciára, olaszra, hollandra, spanyolra, portugálra, svédre, dánra, norvégre, finnre, ivritre, görögre, horvatra és japánra. És Barta Judit fordításában 2004-ben megjelent magyarul is. A könyv története a következő: 1958 áprilisában Harald Hart amerikai kiadó megkérdezte az akkor 75 éves Neill-t, mit szólna ahhoz, ha ő összeállítana egy könyvet Neill korábbi könyveiből, kiemelve azokból a legfontosabb gondolatokat. Neill kezdeti tartózkodás után beleegyezett, és ugyanezen év decemberében már át is nézhette a válogatás első változatát.

Hart kiemelte Neill néhány újabb keletű könyvéből (*A problémás gyerek* 1926, *A problémás szülő* 1932, *Ez a rettenetes iskola* 1937, *A szabad gyerek* 1952) a szerinte legtöbbet kifejező részeket, és megpróbálta őket logikus rendbe helyezni. Ugyanakkor elhagyta a Wilhelm Reich utalásokat, mert Reich Amerikában bizonyos körökben fölöttebb népszerűtlen volt. Annyira, hogy az amerikai Margaret Mead, akit megkértek, hogy fűzzön előszót Neill könyvéhez, ezt elutasította: „*Neill egy reichianus, akinek a könyveit ezért a kezembe sem veszem*”.

Úgy gondolom, hogy az összeillesztések miatt a szövegek minősége nem üti meg Neill könyveinek színvonalát. Jobb lett volna időrendben, mintegy szemelvénygyűjteményt készíteni, de úgy látszik, Hartnak jó piaci érzéke volt, megérezte, hogy mit olvasnának szívesen az amerikai olvasók.

Az előszóval kapcsolatban egy hosszabb vita bontakozott ki Neill és Hart között. Neill szerette volna amerikai író barátját, Henry Millert felkérni. Hart arra hivatkozott, hogy egy olyan ellentmondásos személyiség, mint Miller, nem segítené elő az eladást. „*Miért kell nekünk magunkat ahhoz tartani, hogy egy könyvnek ajánlás kell. Nem ajánlhatnám én saját magam? ?*”- kérdezte Neill. Végül a pszichoanalitikus Erich Fromm késznek mutatkozott egy előszót írni. Fromm kiemelte, hogy Neill nem alkot teóriát, hanem negyven év tapasztalatáról számol be. Ugyanakkor felhívta a figyelmet arra, hogy a szabadság alatt Neill nem a féktelenséget érti, de fennáll a veszélye annak, hogy félre fogjak érteni. Fromm kritizálta Neill elnagyolt Freud interpretációit, amelyek abból az időből származnak, amikor még Neill nem ismerte Reichet. Ezek a részletek vitához is vezettek Neill és Hart között: Neill időben felkérte Hartot, hogy vegye ki ezeket a részeket, mert ő már nem használja ezt a módszert. Harold Hart azonban nem engedett és azokat a szövegeket válogatta ki, amelyek szerinte jól tesznek a könyv eladhatóságának. Az idős Neill dühét a könyveladás sikerei aztán csillapították.

1960 novemberében jelent meg a könyv az USA-ban *Summerhill: Radical Approach to Child Rearing* (Summerhill: A gyereknevelés radikális megközelítése) címmel. Harold Hart jelentős összegeket fordított a könyv reklámozására. Ennek ellenére egyetlen könyvkereskedés sem rendelt komolyabb tételt. Mégis, az első évben példány kelt el, ami minden várakozást felülmúlt. A könyvből aztán az USA-ban 1970-ig 2 millió példány kelt el. A könyv Angliában 1962-ben jelent meg, és ott is magas példányszámban fogyott (1969-ig 200000 példány). Ez a könyv megmentett minket, írta Neill 1964-ben: „A könyv megjelenése előtt csak 23 gyerekünk volt, most az iskola tele van, és meg várólista is van, többségük amerikai, és az angliai megjelenés hatására ismét angol gyerekek is jönnek.”

Summerhill törvénykönyve

A. S. Neill útja Summerhillhez

Ki volt hát Neill, akit német életrajzírója, Axel D. Kühn az utolsó pedagógiai szupersztárnak nevez?

Alexander Sutherland Neill harminchét éves volt, amikor Summerhill nevű iskoláját megalapította 1921-ben. Ekkor már az oktatásról szóló korai könyveinek köszönhetően Anglia-szerte ismert volt, mint radikális neveléseméleti teoretikus.

Neill egy skót faluban nőtt fel a helybéli tanító gyermekeként. Hét testvére volt, de velük ellentétben Neill-t a szülei nem tartották érdemesnek arra, hogy továbbtanuljon az ottani középiskolában. Tizennégy évesen kivették az iskolából, és dolgozni küldték. Jópár évvel később mégis iskolai segédtanítóként az oktatás felé sodródott, majd huszonöt éves korában újra folytatta tanulmányait, immár az Edinburgh-i egyetem hallgatójaként. Egyetemi évei végén legfőképpen G. B. Shaw hatására balra tolódott, és erősen társadalomkritikussá lett.

Ekkortól vallja, hogy minden embernek egyenlő lehetőségekkel kellene rendelkeznie, és a női emancipáció és a szabad szerelem híve lesz. Az egyetem elvégzése után az újságírói pályáról az első világháború kitörése térítette el, mert az újság, amelynek dolgozott volna, a háború miatt nem jelent meg. Így került egy skót falusi iskolába vezető tanárnak – és megírta első könyvét (*A Dominie's Log* – Egy iskolamester naplója 1915). Az oktatási rendszert amiatt kritizálta leginkább, hogy az egyszerű embereket nem készíti fel az önálló gondolkodásra. E könyvben írja meg, hogyan szakított a skót iskolában szokásos veréssel, és adott tanítványainak egyre nagyobb szabadságot a szokásos iskolai fegyelem helyett.

Később Neill bevonult katonának, bár a frontra soha nem került ki. Katonai kiképzése idején 1917-ben ellátogatott a *Little Commonwealth* nevű fiatalokéknak létrehozott gyerekköztársaságba, amelyet Homer Lane nevű amerikai pedagógus vezetett 1913 és 1918 között. Neill egy viharos önkormányzati ülésre érkezett, és meglepve tapasztalta, hogy a gyerekek felszabadultan érvelnek, élni tudnak a nekik adott szabadsággal.

A legnagyobb dolog, amit Homer Lane tett az volt, hogy lemondott a hatalma egy részéről a gyerekek javára. Ki merte próbálni, el tudta viselni, hogy a gyerekek a maguk kezébe vegyék ügyeik intézését, amiről az ember azt gondolja, hogy képtelenek volnának rá. A modern politológia nyelven ezt úgy mondhatnánk, hogy a felnőtt társadalom meg van győződve arról, hogy a gyerekeknek gyámra van szükségük, és fontos döntéseket képtelenek a velük együtt élő felnőttekkel közösen, demokratikusan meghozni. Lane a felnőtt és a közös döntések arányát a szokásos 80-20 százalékról megfordította, 20-80 százalékra változtatta.

A gyerekköztársasággal és Lane-nel való találkozás adta a döntő lökést Neillnek Summerhill létrehozására. A Lane-től tanultakhoz tette hozzá aztán Neill a magáét, amikor a gyerekeket hagyta játszani, a közös gyűléseken részt venni,

kibírta, hogy ne agresszíven reagáljon rájuk, és íme – bár biztosan nem minden gyereknél – újból előtűnhetett a konstruktív mag, lehullt róluk az álarc, amit védekezésésképpen magukra öltöttek.

Mikor Neill a háború végeztével leszerelt, a Little Commonwealth már nem létezett, Neill maga próbált meg egy hasonló intézményt létrehozni. Az állami, sőt a privát iskolarendszerben is kudarcot vallva, saját iskolát alapított, eredetileg Németországban Drezda mellett Hellerauban. Csak 1924-ben tért vissza Angliába ahol mind a mai napig működik az iskola.

Az iskolában kezdettől fogva nem volt kötelező a tanulás, és volt önkormányzat, amelynek történetét Neill így foglalta össze: *„Az önkormányzatunk különféle fázisokon ment át. Amikor csak hat tanulónk volt, akkor ez olyan volt, mint egyfajta családi tanács. Ha Derrick megverte Inget, egybehívtunk egy gyűlést, körbeültünk, és elmondtuk a véleményünket. Nem volt még törvényrendszerünk. A határozatok és az ítéletek kézfelemeléssel lettek elfogadva vagy elutasítva. Ahogy az iskola nagyobb lett, úgy változott ez a családias forma is. Az első újdonság egy gyerek ülésvezető megválasztása volt. Az egyes ügyekben pedig egy bíróságot jelölt ki az ülésvezető, amelyik az ügyet kivizsgálta. A vádlottnak joga volt a bíróság bármely tagja ellen kifogást emelni, de ez ritkán fordult elő. Néha azonban lehetet ilyesmit hallani: „Bill ne legyen a bíróság tagja, mert jó barátja Patnek, aki megvádolt valakit, hogy őt megverte”*

Summerhill az 1930-as években vált először ismertté Angliában Neill könyvei és előadásai hatására. Később külföldön is nagy hatást gyakorolt pedagógusokra és a szülőkre a világ minden táján. A 60-as évek amerikai sikerei után az 1980-as évektől kezdve Japánban is nagy divatja lett a Summerhillről szóló könyveknek. Az iskola hatása a modern oktatásra messze nem áll arányban az ide járó diákok számával- Summerhillnek egész eddigi története alatt mindössze kb. 800 diákja volt. Neill

munkásságának legnagyobb hatása a szülő-gyermek viszony változásában érhető tetten leginkább.

A magyar kiadó döntése, hogy ezt a sikerkönyvet fordítja le, érthető, ugyanakkor Summerhillről vannak jobb és újabb könyvek. Elsősorban Matthew Appleton: *Free Range Childhood*, de Albert Lamb (szerkesztő): *New Summerhill* is jobb választás lett volna.

Neill fényképe a gyűlésterem falán

Neill nézetei

Az alábbiakban megpróbálom Neill nézeteit összefoglalni, ahogyan azt nem csupán saját írásai, hanem a Summerhill irodalom egészéből magamnak kiszűrtem.

Neill nagy hatása abból fakadt, hogy hangsúlyozta az oktatásban az érzelmek a karakter fejlődését, a tudás felhalmozásával szemben.

Neill szerint a gyerekek fontosabbak, mint az úgynevezett tanulás. Hangoztatta, hogy, sem az iskolának, sem a szülőknek nincs joga ahhoz, hogy nyomást gyakoroljanak a gyerekekre. A legfontosabb az, hogy a gyerek a saját természetes tempójában fejlődhessen. Ez azt jelenti, hogy meg kell engedni a gyerekeknek, hogy maga döntse el, akarja-e vagy nem akarja az iskolai órákat látogatni. A felnőtteknek tehát (szülőknek és tanárnak egyaránt) le kell mondaniuk arról, hogy nógassák a gyereket iskolai teljesítmények elérésére. Az iskolában a gyerekeknek megengedett, hogy úgy beszéljen, ahogyan akar, szabadon választhassa meg az öltözéket, amelyet viselni akar, a tanulás és a nem tanulás szabadsága is megilleti. Szabadságának csak egyetlen korlátja lehet, hogy nem gázolhat mások szabadságába. Neill ezt egy híres tételben foglalta össze: *Szabadság, szabadosság nélkül*. Mondani sem kell, hogy ez egy forradalmi koncepció.

Az iskola ellenfeleinek vádjai nem állják meg helyüket, mert Summerhillben nem uralkodik engedékenység (laissez-faire). Egy tanár nem fogja megengedni egy gyereknek, hogy zavarja az óráját, ha a többi gyerek figyelni akar. Nem fogja azt sem megengedni, hogy magánéletébe avatkozzon, vagy eltulajdonítson tőle valamit. Másrészt Summerhillben egy felnőtt sem írja elő, hogyan töltsen egy gyerek az idejét. Neill „birodalmában”, ha egy gyerek szívesebben játszik, mint koncertet hallgat, akkor ezt a döntését elfogadják.

Ebben az atmoszférában nincs szükség a szülők és a tanárok elleni lázadásra. A gyerek tudja, hogy mit tehet, és mit nem tehet meg. (A különbség a tradicionális iskolához képest, hogy ezt nem pusztán a tanároktól tudja meg, hanem társaitól is, az iskolagyűlés ülései, törvényei és bírósági esetein keresztül.)

Ennek következtében, mint azt külső megfigyelők megállapították, a gyerekek nyíltak és kedvesek. Mivel céljaikat maguk fogalmazzák meg maguknak, és nincsenek kitéve a felnőttek megszorító társadalmi elvárásainak, nem válnak önelégült kispolgárrá. Neill súlyt helyezett a képzelőerő és a kreativitás szerepére a tanulásban, és így iskolásai olyan emberré váltak, akiknek saját gondolataik és ideáljaik vannak.

Bár adatokon ki lehet mutatni, hogy az iskola tanulói tanulmányilag nem maradnak el más iskolák végzettjei mögött, ennél Neill mégis mindig fontosabbnak tartotta, hogy a többségnél egészségesebb, boldogabb emberekké váltak. (Ennek egyik mutatója, hogy az átlagosnál jóval több gyerekekül van.)

Erre pedig nagy szükség van, hiszen a világ, amiben élünk, szomorú világ: háborúk, háborúk fenyegetése, bűnözés és elnyomás. Az emberek gyűlölik a szomszédjukat, veszekednek élettársaikkal, megfélemlítik saját gyerekeiket, piszkálják beosztottaikat, és ezzel biztosítják a pszichiáterek pacienseinek utánpótlását. A gyereknevelés elfogadott módszerei boldogtalan emberek nagy tömeget hozza létre, hiszen mindannyian hordozunk lelki sebeket. Mindannyian kaptunk

örökségként gyűlöletet, amelyet azokon töltünk ki, nagyon gyakran, akik legkedvesebbek nekünk.

Mindenki azt szeretné, hogy gyereke boldogabb legyen, mint ő maga. Mégis agresszívak vagyunk velük szemben, mert velünk szemben valamikor korlátozók voltak, elnyomtak és büntettek minket. Sokszor gondoljuk azt, hogy mi tudjuk, hogy mit kellene tennie, milyennek kéne lennie, mit kellene játszania, és mit kellene tanulnia a gyerekeinknek.

Henry Miller azt írta Summerhillről, hogy az iskola léte egy kis fénysugár a világ sötétségében. A célja az, hogy boldog és elégedett fiatalok kerüljenek ki belőle, ne olyanok, akik igenlik a háborút, a dekadenciát, a dobozolt tudást.

Oktatási rendszerünk egyik legalapvetőbb hibája, hogy megpróbálja elhitetni a szülőkkel, hogy a legfontosabb dolog, hogy a gyerek tanuljon, és természetesen minél korábban és minél többet.

Milyen célból? – kérdezi Neill. A legfontosabb dolog, hogy boldog gyerekeket neveljünk fel. A gyerek lelke legyen egészséges. A tudás fontos, de másodlagos.

A gyerekeknek meg kell adni a lehetőséget, hogy kiélje játékos késztetéseit. A gyerekeknek joga legyen játszani, játszani, játszani, (szemben azzal, amit Lenin mondott: tanulni, tanulni, tanulni). Egy adott időben aztán, a gyerek érdeklődése csökkenni fog a játék iránt, és önként a tanulás fele fordul. Hogy erre mikor kerül sor, azt nem lehet tudni előre. Mégis, ha van türelmünk ezt kivárni, akkor a gyerek energiáit ténylegesen erre fogja fordítani, és gyorsan fog tanulni, nem úgy, mint a korán tanulásra kényszerített gyerek, aki ezeket az energiákat neurotikus védekezésre fordítja.

A fentiek úgy is összefoglalhatók, hogy Neill egyenlő partnernek kezelte a gyerekeket. Másrészt nem szűnt meg hinni abban, hogy a gyerekek antiszociális viselkedése mögött valamilyen ok húzódik. E nélkül a hit nélkül nincs Summerhill.

Nem biztos, hogy meg tudjuk találni az okot, de mindig nyitottnak kell maradnunk a kereséshez. Abban a pillanatban, ha úgy gondoljuk, hogy a gyerek rossz, mert rossz génekkel született, veszítettünk. Akkor is veszítettünk, ha abban hiszünk, hogy a gyerek a jóra kényszeríthető.

Erre jó példa a fiataalkorú bűnözők problémája: a fiataalkorú bűnözőkben extrém módon nyilvánul meg mindaz, ami az iskola problémája is. A „normális” gyerekek valahogy elviselik az otthont és az iskolát, ahol őket mindenféle dologra kényszerítik, amihez nincs kedvük. Bizonyos részük ezt nem viseli el, és vagy iskolai problémás gyerekké válik, vagy ha a dolog még extrémebb, bűnözővé. A kiindulópont a rendszer, és nem a gyerekek, akikről Neill azt vallotta, hogy minden gyerek egy angyal, ha egyenlőként bánnak vele. Éppen ez az egyenlő bánásmód hiányzik sok gyerek esetében. A mi világunk úgy van berendezve, hogy a gyerekek – tisztelet a kivételnek – a ranglétra legalján kezdik, és ez nem múlik el pszichológiai következmények nélkül. Azt is lehet mondani, hogy Neill egy iskolát hozott létre Summerhillben, amelynek legfontosabb premisszája a gyerek lelki egészségének fenntartása, és ha lehet, az eltorzult gyermeki viselkedés gyógyítása. A Summerhillbe bekerülő problémás gyerekek hosszabb rövidebb átmeneti idő után elkezdenek tanulni.

A mai iskolapszichológus is tudja, hogy a gyerek számára lehetőséget kell biztosítani arra, hogy fantáziavilágában elmerülve, kijátssza a problémáit. Csakhogy erre azoknak az óráknak a száma, amit egy gyerek egy pszichológussal eltölthet, kevés. Neill az egész iskolát úgy rendezte be, hogy a gyerekek semmi fölösleges kényszernek ne legyenek kitéve. Az együttélés miatt természetesen vannak kényszerek, de ezek egészen más jellegűek, mint a kinti világ kényszerei.

A felnőtt világban természetes, hogy azt mondjuk, hogy mindenki szabad addig, amíg szabadsága nem sérti a másik ember szabadságát. A felnőtt-gyerek kapcsolatban ezt azonban az emberek nem tekintik érvényesnek. A szülők számos ok miatt

logikusnak tartják, hogy a gyerekeknek az iskolában az órán figyelnie kell, még akkor is, ha a tananyag nem érdekli, hogy otthon el kell készíteni a házi feladatot, stb. stb. Neill számára az, hogy egy gyerek tanul vagy sem, az egészen az ő magánügye, mert akár tanul, akár nem, ezzel senki másnak a szabadságát nem sérti. Ezt az álláspontot nehéz elfogadni, pedig logikus. Azért vallják kevesen, mert a modern társadalmakban a versenyszellem a szabadság szellem fölé kerekedett. A szülők azzal igazolják a tanulási kényszert, hogy ha felfüggesztenék, akkor gyerekük a versenyben hátrányt szenvedne. A verseny a jó állásokért, a társadalmi pozícióért folyik, de hogy eközben a gyerek boldogtalanná válhat, azt nem veszik figyelembe.

Neill elképzelt társadalmában a szabadság szelleme a verseny szelleme fölé kerekedik. Ehhez még az is hozzájön, hogy mindenki tudja, hogy a kényszer hatása alatt történő tanulás nagyon kis hatékonyságú. De a rendszerből nem mer senki kiszállni. Neill számára ezért volt egyre fontosabb, hogy a problémás gyerekeken kívül olyan szülők küldjék gyerekeiket az iskolájába, akik hittek a szabadság felsőbbrendűségében a verseny felett.

Neill úgy látta, hogy az ilyen gyerekek profitáltak legtöbbit az iskolából. Számos művész került ki Summerhillből, akik éveket tudtak eltölteni a művészi szobában, és nem kellett magukat „általánosan” kiművelniük. Másrészt sok gyerek köszönheti Summerhillnek, hogy le tudta magáról rázni az idétlen társadalmi kényszert, és az önkormányzati közösség mindennapjaiban a szó igazi értelmében társas lényé vált, aki képes megérteni a másikat, és érvelni a maga igaza mellett.

A modern társadalmak több különböző szektorból tevődnek össze. Bizonyos szektorok rettenetesen autokratikus, hierarchikus felépítésűek. Vannak azonban szektorok, amelyek lehetőséget adnak arra, hogy az ember ne csak egy csavar legyen egy gépezetben. A summerhilli gyerekek ezekbe a szektorokba áramlanak, míg a tradicionális iskola „csavarokat” bocsát ki

magából. Régen láttam egy plakátot, amely egy iskolát ábrázolt, amelybe beáramlottak a gyerekek, és egy kis kérdőjel formájuk volt. Az iskolából kijőve azonban egy ponttá váltak. Nem tudtak többé kérdezni. Summerhillt egy olyan iskolának írnám el, ahol a kijövő gyerekek megtartják kérdőjel formájukat.

Summerhill követői

Szerencsére van – a számot nehéz ellenőrizni – a világon kb. 150 iskola, amely Summerhill példáját követi. Van közöttük olyan, ahol az iskolaközösség hosszabbítja meg a tanárok mandátumát, és ahol egyáltalán nincs a tradicionális értelemben vett tanítás. Ezek az ún. *Sudbury-Valley* iskolák Amerikában, Angliában, Új-Zélandon, Izraelben és másutt. Közös jellemzőjük az egész iskolaközösséget felölelő önkormányzati gyűlés léte, amelynek tényleges hatásköre van. Érdekes módon Németországban, Ausztriában és Kelet-Európában tudomásom szerint nincs ilyen iskola. (Kivéve egy németországi illegális iskolát).

Berlinben is van egy kezdeményezés, amely, ha igaz, a közeljövőben meg akar nyitni egy Sudbury-Valley típusú iskolát. Ez egy reménysugár. Kétségtelen, hogy Neillnek nagyon nagy hatása volt 1968-ban Németországban. Itt a most magyarul megjelent Neill kötet második kiadása a hatásos: *Az antiautoriter nevelés – Summerhill példája* címet viselte, és nagyon nagy könyvsiker volt. A könyv hatására rengeteg óvoda- és iskolaalapítási kísérlet történt, és vannak ma is szabad iskolák Németországban és Ausztriában is, de ezek nem mennek el radikalitásban Summerhillig, és hiányzik belőlük a többségi elven alapuló önkormányzat. Ennek egyik oka talán az, hogy Németországban a világháború után a szabadsághoz való visszatérés a versenyhez való visszatérést is jelentette, vagy épp elsősorban azt jelentette, ahogy a szabaddá váló Kelet-Európai országokban is ugyanezt látjuk az elmúlt másfél évtizedben.

Ami Ausztriát illeti, ahol élek, ez egy nagyon erősen központosított ország. Az erős centralisztikus hagyományú országokban elfogadott, hogy az iskoláztatás az állam kötelessége, és hogy az állampolgár beíratja az iskolába gyereket, mert ott meg fogják nevelni, és értelmes dolgokra fogják oktatni. Ez persze nem így van, de ezt már egyszer fentebb elmondtam. Ehhez jön, hogy a centralizált rendszerekben az állam az anyagi forrásokat centralizálja, a privát iskolákat megtűri, de nem igazán támogatja.

Kivéve – és ez ausztriai helyzet –, ha azok egyházi iskolák. Akkor van pénz a tanárok fizetésére. Ez egy rettenetesen igazságtalan rendszer. Az ember csak csodálkozik, de változtatni nagyon, nagyon nehéz. Neill – hasonlóan a többi privát iskolához – soha egyetlen fillért sem kapott állami támogatásként, de ez Angliában van, ahol az állam kevésbé centralizált, és ahol a privát szponzorálásnak nagyobb hagyománya van. Érdekes módon ez azt jelenti, hogy a versenyelvű társadalom éppen az iskola szférájában kifejezetten versenyellenes. Persze azért, mert fél. Egy szabad iskolából szabad polgárok kerülnek ki, nem csavarok.

Summerhill bizonyítja azt is, hogy nem lenne hiábavaló az oktatási költségvetés növelése, hogy a tanár/diák arányok elérjék a summerhilli szintet. Mindenesetre az iskoláknak sokkal több lehetőséget kellene biztosítani ahhoz, hogy a tanulók kiélhessék mozgásigényüket, és ne egy kaszárnyarendszerű intézménybe járjanak. Ez azonban még nem lenne elegendő, mert nagyon sok tanár ragaszkodik felsőbbrendű pozíciójához, és képtelen egyenlő kapcsolatban élni.

Alternatív pszichológia

Neill filozófiai premisszaiból és pszichológiai megfigyeléseiből egy alternatív pszichológia körvonalai rajzolódnak ki.

Vegyük példának az agresszió kérdését, amely szinonimája a

bűnös, rossz gyerekek:

Az embernek nemcsak fiziológia szükségletei vannak, hanem igénye van a szabadságra, az önmeghatározásra, szeretetre és társadalmi kapcsolatokra, egy teremtő értelmes életre. A gyerek hatalomra vágyik, abban az értelemben, hogy szeretne nagy és felnőtt lenni, csodált és szeretett lenni. Ebben nincsen semmi társadalomellenes. Csak ha ez a kívánság elutasításra talál, akkor irányul a hatalomvágy a többiek ellen.

Az elnyomott hatalomvágy rossz, de az ember jó. Szeretne szeretni, és szeretettnek lenni. A gyűlölet és a lázadás a megakadályozott szeretet és akadályba ütköző hatalomvágy következményei.

Véleményem szerint az emberi agresszivitás nem velünk született. Agresszívnek nevezük azt az embert, aki másokat megtámad, anélkül, hogy azok őt bántották volna. Akik ezt a viselkedést velünk születettnek nevezik, azok elfeledkeznek arról, az agresszív viselkedést mindig a korábbi életesemények magyarázzák. Senki nem születik ilyen hajlamokkal, nincs agresszív ösztön.

Ezt azért fontos leszögezni, mert ha feltétezzük, hogy az ember agresszivitással születik, akkor erről le kell szoktatni, mégpedig éppen agresszív módszerekkel (büntetés). Ha azonban az emberben nincsenek ilyen ösztönök, akkor lehetséges őt szabadsággal és érzelmi hozzáfordulással agressziómentes emberré felnevelni.

Ha a gyermek kegyetlen, akkor az annak a következménye, hogy övele is kegyetlenül bántak. Akit vernek, abban felébred a vágy arra, hogy ő maga is verjen valakit.

Ugyanúgy például a háborúk sem magyarázhatók az emberi természetből. Egy szabad és békés együttélés lehetséges lett volna, és lehetséges lenne ma is.

Az emberiségben közösségi érzés és szeretet lakik, és hiszek abban, hogy azok az új generációk, amelyeket a csecsemőkorban nem tesznek tönkre, egymással békében tudnának élni.

Ugyanezért utasítjuk el az eredendő bűn tanát. A katolicizmusból az egymás iránti szeretet tana az, amellyel szimpatizálunk.

Nincs szükség megváltásra, mert az ember nem születik gonosznak (agresszívnak).

A gyermek akkor kerül szembe nevelőjével, ha azok őt rosszul kezelik, és nem a szeretet légkörében nevelik fel. A gyerekek szeretetre és elismerésre van szüksége. Ha ez hiányzik, akkor jönnek létre a viselkedési problémák. Ezek a problémák a boldogtalanság következményei, tiltakozások a környezet ellen. Ha erre a környezet újra erőszakos büntetésekkel reagál, akkor az eddigi hibákat egy újabbal tetézi. A büntetés és prédikáció megerősítik a gyűlöletet, és nem oldják meg magát a problémát.

Kényszerrel nem nehéz egy jó gyerekből egy szemtelen alattomos lényt faragni.

Csak egy szabad és szeretett ember válik jó emberré.

Miért nem nyilvánvaló ez mindenki számára? Egyrészt, mert a fent említett ideológiák hatnak (eredendő bűn, a freudizmus tradicionális értelmezése), másrészt pedig, ha a folyamat egyszer rossz irányba indult meg, nem egyszerű az ördögi körből megtalálni a kiutat. A megvert gyerek nem a szülőjével szemben lesz agresszív, hanem egy óvodai vagy iskolai társával szemben, aki láthatólag semmi okot nem adott erre.

Egy dualisztikus elképzelés az emberiség történetét a jó és a rossz küzdelmeként állítja be. Mi nem tagadjuk a rossz létét, de az okokat nem valami emberen kívüli forrásból eredeztetjük, és így legyőzhetőnek is tartjuk.

Ne illnek meggyőződése, hogy a gyermek nem rossz, hanem jó

természetű. Sok pszichológus véleménye az, hogy bár a gyermek se nem jó se, nem gonosz, de mindazonáltal egy hajlammal születik, amely vagy a jó vagy a kriminalitás felé mutat. Én azonban nem hiszek egy bűnöző ösztönben, sem semmiféle természetes gonosz hajlamban, amivel egy gyerek születne. Ez a felfogás két gondolattal van összekötve: Egyrészt azzal, hogy mindenkinek joga kell legyen önmagával szabadon rendelkezni, másrészt azzal, hogy az eredendő bűn tanát el kell vetni.

Az emberi természet ugyanúgy nem gonosz, mint ahogy egy nyúl vagy egy oroszlán természete sem az. Ha egy gyereket elkezdek dresszírozni, akkor egy jóindulatú emberből egy gonosz, ravasz, gyűlölködő lény lesz. Szomorú, hogy a legtöbb ember meg van arról győződve, hogy egy gonosz fiatal gonosz is akar lenni. Azt gondolják, hogy isten vagy egy bot segítségével a gyerek megkapja a segítséget, hogy a jót válassza. A bölcsőtől kezdve a gyerekek el lesznek butítva. Arra lesznek dresszírozva, hogy tagadják az életet, mert fiatal életük a *nemek* hosszú sorozatából áll. Ez az előírások által meghatározott sok-sok *nem* kicsúcsosodik aztán a büntetésben.

A büntetés mindig egy gyűlölet-megnyilvánulás. A büntetésben a tanár vagy a szülő gyűlöli a gyereket, és a gyerek tudja ezt. Bár a gyerek szeretetet mutat, ez gyakran csak tettetett. Valójában gyűlöletet érez, de ezt el kell rejtenie, hogy ne érezze magát bűnösnek. Még rosszabb az, hogy a büntetés egy ördögi körhöz vezet. A verésben gyűlölet tör felszínre, és minden ütés a gyerekből több és több gyűlöletet vált ki. Mikor aztán ez a gyűlölet rossz viselkedésben nyilvánul meg, újra verni fogják. És ez újabb gyűlöletet érlel a gyerekekben. Az eredmény egy kis gyűlölettel teli lény, aki rossz, destruktív, és aki a büntetéssel szemben annyira érzéketlen, hogy rombol annak érdekében, hogy a szüleiből valami érzelmi reakciót váltson ki.

Neill véleménye szerint a felnőtteknek alávetett gyerekekben gyűlölet termelődik. És amikor ezt az erős érzést elnyomni igyekeznek, akkor kegyetlenek lesznek. A bűnözés igazi oka a

hiányzó szeretet. A kis zsarnok valamilyen módon maga is tirannizálva volt. Ha a kisgyermek igazi szeretet helyett inkább csak szeretetre maszkírozott gyűlöletet kap, akkor szeretete gyűlöletté alakul. Ugyanez történik, ha egy gyerek hatalmi igényeit nyomjuk el, ami szintén gyűlöletet vált ki. Ez a gyűlölet az elsődleges oka annak, amiért az ember eredeti jó természete elveszik.

A másik fontos fogalom, ami Neill megértéséhez elengedhetetlen, az a tudatalatti fogalma, amelyet Freud vezetett be a köztudatba:

A katolikus egyház tanítása szerint az ember bűnös, bűnösnek is született. Ha ez így van, akkor a nevelés segítségével meg kell őt menteni. Sajnos a nevelés eredménye, hogy a gyerek boldogtalan és neurotikus lesz. Ez az álláspont visszatükröződik abban, hogy az ember bűnös voltát alátámasztja a szabad akarat tanítása. Ha valaki bűnt követ el, azt szabad akaratából tette, ezért bűnös és bűnhődni kell. Ezzel szemben Neill – a korai Freudi álláspontot követve – azt állítja, hogy az ember természete szerint jó, és ha valaki bűnös, rossz útra téved, akkor abban a korai nevelés a hibás. Ezt az álláspontot elfogadva a büntetés értelmet veszti, és helyébe a bűnösökön, problémás gyerekeken való segítség lép. Egy példán keresztül Neill ezt így fogalmazza meg:

„A múlt héten Londonban bebörtönöztek egy embert, mert tintával befröcskölte a nők ruháját az utcán. A mai társadalom számára a fröcskölő egy gonosz gazember, aki jó is lehetne, ha ezt választaná. A pszichológusnak egy beteg neurotikus, aki nem tudja szimbolikus akciójának jelentését. Egy felvilágosult társadalom gyengéden a doktorhoz vezetné őt.”

A tudatalatti fogalmával egy új társadalomfelfogás vált lehetővé: *„A tudattalan pszichológiája megmutatta, hogy legtöbb cselekvésünk mögött rejtett okok vannak, amelyeket csak hosszas elemzés (analízis) segítségével érhetünk el. És*

még a legmélyebb analízis sem éri el a tudatalatti legmélyebb rétegeit. Cselekszünk, és nem tudjuk, hogy miért.”

Neill egész életében hű maradt Freudhoz, a pszichoanalízishez. Bár sok vonatkozásban kritizálta az analízist, és végül maga sem analizálta a summerhilli gyerekeket, Freud felfogásából a tudatalatti fogalma mindvégig központi jelentőségű maradt számára.

Freud lényegi kritikájáig írásban Neill soha nem jutott el, de praxisában ez a kritika mégis tetten érhető. Egyrészt abbahagyta a pszichológia könyvek bújását, másrészt a gyerek oldalán állni azt jelentette számára, hogy mindig kereste a gyermeki viselkedés okát, és nem volt hajlandó elhinni, hogy a gyerek bűnös lenne. Ebben a hitében erősítette meg a pszichoanalízis.

Sajnos ez a pszichológiai bevezető hiányzik a Hart féle könyvből. Itt-ott a könyvben szóba kerülnek ezek a dolgok, csak hogy Neill megértésében ez a lélektani elem alapvető. Summerhill külsőleg legszembevetőbb vonása, az önkormányzat sem érthető meg igazán, ha nem látjuk, hogy Summerhill egy más emberképre van építve, mint a nagy társadalom.

Demokratikus társadalom akkor lehetséges, – mint ezt Bibó István is képviselte –, ha demokratikus közösségekből épül fel. Egy ilyen demokratikus társadalom iskolájához áll Summerhill a legközelebb.

Summerhill Neill nélkül

Neill halála után, 1973-ban, felesége, Erna vette át az iskola irányítását, ő kezdettől osztozott Neill-lel a terhekben. Tizenkét éven keresztül volt ő az iskola vezetője. 1985-ben Neill lánya, Zoe Readhead – aki maga is az iskola diákjaként nőtt fel – lett az iskola igazgatónője, és az mind a mai napig.

Summerhill élő és eleven valósága erőteljes és jól működő

rendszernek tűnik, amelyet sok könyv, disszertáció mutat be. Ezek a tanulmányok leírják Summerhill működését, diákokra való hatását.

Erre példa az, hogy Summerhillben a kisebb gyerekek szinte mindig lelkesen járnak az órákra. Az idősebb diákok is érdeklődőnek tűnnek, gyakran sokkal lelkesebben vesznek részt a munkában, mint más iskolákba járó kortársaik. A tíz és tizenkét év közötti diákok azonban nagyon kevés időt töltenek a tanórákon. Ebben a sajátos életkorban úgy tűnik, hogy nagy szükségét érzik annak, hogy megszabaduljanak a felnőttek rájuk nehezedő elvárásaitól. E döntés miértjének megértése talán segítené a pedagógusoknak abban, hogy olyan iskolákat hozzanak létre, amelyek figyelembe veszik a gyermek természetének sajátosságait, nem pedig szembeszegülnek azzal.

Summerhill törvényei

A társas szabályozás Summerhillben mindig erősen összefonódott az egész közösség életével a gyűléseken keresztül. Ez a fajta kontroll mindig is jóval erőteljesebb volt, mint amit pusztán a „szabadság” szó magában foglalni látszik. A gyerekek szeretik a szabályokat, és el is látják magukat velük. Az iskola történetén végigtekintve látható, hogy törvények százai sorakoztak a könyvekben.

Az elmúlt hatvankilenc tanév során szombatoként vacsora után a summerhilli diákok hétről-hétre nekiláttak, hogy együtt megalkossák a közösségi élet minden területére kiterjedő szabályokat, illetve megváltoztassák azokat. Ezeken a közgyűléseken általában szó van a közösséghez szóló bejelentésekről, mindenkit érintő kérdésekről, illetve a törvényjavaslatokról. Bár a gyűlésen való részvétel nem kötelező, bárki – gyerek, tanár vagy az iskolában dolgozó felnőtt – eljöhét és élhet szavazati jogával.

Summerhill közössége minden héten új elnököt választ (chairman vagy madam chairman), és ő vezeti a következő hét folyamán a

gyűléseket. A titkár gyakran hetekig is megmarad tisztségében és ő vezeti a jegyzőkönyvet az ügyekről, indítványokról és új törvényekről. A közgyűlés (General Meeting) a döntőbírószági (Tribunal) jelentéssel veszi kezdetét. Ezt követően az elnök felszólítja azokat, akik feliratkoztak a napirendre. Minden napirendi pontot külön tárgyalnak. Maga az elnök csak abban az esetben szólalhat fel, ha valaki addig elfoglalja a helyét. Az elnöknek nincsen ugyan szavazati joga, de nagy hatalma van a gyűlés fölött. Ha valaki megzavarja a gyűlést, akkor ő büntetheti meg, vagy szólíthatja fel távozásra az illetőt. Az elnök feladata az is, hogy a magasba emelkedett kezek közül válasszon, és megadja a szót valakinek, vagy javaslatot tegyen, illetve hogy szavazás útján pontot tegyen a tárgyalt ügyek végére.

Péntek délutánonként két órakor tartják a döntőbírószágot. Ez egyfajta törvényszék, ahol személyes ügyeket lehet a közösség elé vinni, ha valaki úgy érzi, hogy bármilyen módon sérelem érte. A közösség dönthet a megfelelő szankciókról, miután az egyéni panaszokat meghallgatta. A rendszeres döntőbírószágot és a közgyűlést mellett lehetőség van a különleges gyűlés (Special Meeting) összehívására is. El kell menni a titkárhoz, valamint az éppen aktuális elnökhöz, és meg kell győzni őket egy azonnali közösségi összejövetel szükségességéről. A speciális ülések a döntőbírószági ügyekkel azonos módon zajlanak, azzal a különbséggel, hogy itt nem hoznak törvényeket, és nem kerülnek szóba általános ügyek.

Summerhillben a gyűlések oly módon ötvözik a formaszágot a rugalmassággal, hogy az a gyerekeknek érthető és hiteles, úgyszólván ösztönösen vállalható. A summerhilli gyerekek valamennyi új generációja hamar megtanulja önkormányzatának minden csínját-bínját. Az általános gyűlés és a döntőbírószágot csak egy egészen kicsi időt foglal el a hétből, mégis folyamatosan érezhető a létezésük az egész iskolaidőn keresztül. Kevés azoknak az eseteknek a száma, amelyek ténylegesen a gyűlés elé kerülnek, összehasonlítva azokkal az

alkalmakkal, amikor valaki egy-egy törvény megváltoztatásáról beszél, vagy „feljelentéssel fenyeget” valakit a hét folyamán.

Az iskola, a gyűlés mellett a választott bizottságokkal (committee) és választott ombudsmanok által is kormányozza önmagát. Minden tanév elején számos megalakulásra váró, vagy új tagokkal bővíteni kívánó bizottság van. A rendszeres, folyamatosan jelen lévő bizottságok tagjait – mint pl. a „lefekvési idő” bizottság, a könyvtár bizottság, vagy a szociális bizottság – ugyanúgy ilyenkor választják meg, mint az ombudsmanokat.

Minden héten három ombudsman van szolgálatban, és segít azoknak, akik valamilyen konfliktusba kerültek, és segítséget igényelnek. Olykor az ombudsmanoknak sikerül helyben lezárni egy-egy nézeteltérést, de gyakrabban fordul elő, hogy tanúként vagy képviselőként lépnek fel, amikor az eset a gyűlés elé kerül. Még a tanári kar is gyakran kéri az ombudsmanok segítségét, mivel nem akarják, hogy törvényeket kihirdető hatalmi személyeknek tekintsék őket a diákok.

Az ombudsmanok iskolán belüli rangja jól mutatja az iskola strukturális fejlődését az évek során. Az idősebb diákok mindig is törekedtek arra, hogy döntőbíróként lépjenek fel a kisebbek vitáiban, de hivatalos címet csak az 1960-as évek közepén találtak erre a szerepkörre. Neill második feleségének első házasságából származó fia, Peter Wood olvasott elsőként arról, hogy Svédország ombudsmanokat alkalmaz az egyének és az önkormányzatok közti viták rendezésére. A gyűlés elé került a kérdés, ahol megvitatták, és javaslat született arra, hogy az iskolának is legyen saját ombudsmanja. Az ötlet szeniálisnak tűnt, és a vitába keveredett gyerekek gyakran vártak sorukra az ombudsman ajtaja előtt.

Summerhill olyan egyedülálló közösség, hogy valószínűleg sokféle módon le lehetne írni, mi is zajlik ott valójában. Neill csupán az egyik megközelítése a jellemzésnek. Danne Goodsman – aki az iskola diákja és tanára is volt, –

antropológiai vonatkozásban írt az iskoláról, és úgy tekintett az idősebb diákokra, mint a szociális struktúra valódi rangidős és tekintélyes tagjaira. Danne szerint: *„Idősebb diákként a gyermek az iskolai kultúra „gondnokának” tekinthető, és nyilvánvaló, hogy nagyobb diáknak lenni egyfajta szerepet jelent: magasabb státussal jár. Ennek a ténynek a szociális struktúrára tett hatása nagyon érdekes. Valójában arról van szó, hogy a gyerekek nem a felnőttekre, hanem más gyerekek gondjaira vannak bízva.”*

Az iskola egyik érdekessége bizonyára az életkorok széles skálája, és a különböző érdekek megjelenése egy közel száz főt számláló közösségben, mely méretében hasonló egy tradicionális nagycsaládhoz. A diákok életkora öt éves kortól egészen tizenhét éves korig terjed. A Summerhill által kialakított struktúra magában foglalja mind az önkormányzatiság demokratikus formáit, mind a társadalom által elvárt, életkoron alapuló hierarchikus struktúrát. Életkornak, nemnek és érdekeknek, érdeklődésnek ez a pluralisztikus sokszínűsége segít elkerülni azt, amit Margaret Mead állított egyszer az iskoláról: *„a közösség önkényuralma az egyén felett”*.

A tanári karra és Zoe-ra hárulnak azok a feladatok, amelyek nem a gyerekek hatáskörébe tartoznak, vagy nem vállalható felelősséggel terhelné meg őket. Például nincs végső szava a gyerekeknek abban, ha új munkaerőt szerződtetnek, vagy kirúgnak egy diákot. A szabad polgárok szemszögéből nézve van egyfajta rejtett támogatás, amely a rabszolgák szerepéhez hasonlít az ókori Athénban. Egy csomó kérdés, amely megosztaná a közösséget, valójában fel sem merül, hiszen az ételt megfőzik, a padlókat felmossák, anélkül, hogy a gyerekeknek ez ügyben intézkedni kéne. *„Summerhilli diákjai nagymértékben rendelkezhetnek az életükkel, de közben gondoskodást is élvezhetnek, amely mentesíti őket a rajtuk kívül eső szociális kérdésektől, hogy élvezhessék a gyermekkorukat.”*

Summerhillben egy sor olyan dolog a napi élet szerves részeként jelenik meg, amelyeket más iskolákban tananyagként

tanítanak. A gyerekeket nem kell a faji toleranciára okítani, amikor egy több etnikumot átfogó kiterjedt nagycsaládban élnek, de ugyanez mondható el például a női jogok tiszteletben tartásával kapcsolatban is. Eredményesen irányítják a legidősebb diákok az iskolát. Amikor van egy idősebb lányokból álló csoportosulás az iskolában – mivel ők korábban érnek – rendszerint irányító szerepet szereznek az iskola igazgatásában. Egyúttal egy újabb lecke, amelyet nem a tanár tanított.

Miközben Summerhill hagyományos oktatást is biztosít, és büszke diákjai tanulmányi eredményeire, pedagógiai programjának valódi értékei mélyrehatóbbak ennél. Sok gyerek érzelmi problémákkal érkezik Summerhillbe, és megerősödve, teljes emberként távozik. Jelenleg a gyerekek több mint egyharmada japán, néhányan más országból jöttek, de mindannyian summerhilliek. Melegség, optimizmus, függetlenség és önállóság – az iskolában „ragályos” értékek. Az iskola felépítése megengedi a gyerekek függetlenségét, ugyanakkor elfogadja, hogy felelősséggel tartoznak egymás iránt, csakúgy, mint a legjobb családokban.

A summerhilli oktatás számos előnye csak az élet későbbi szakaszában válik nyilvánvalóvá. Az iskolának ez a „láthatatlan” aspektusa nehezen elbeszélhető a látogatók vagy az új tanerők számára. Neill maga későn érő volt, és Summerhill bizonyos szempontból a legtökéletesebb környezet a későnérők számára. *„Vidám gyerekekkel a zsebedben a jövőbeni előrehaladás biztosított. Mi az iskolában hisszük, hogy a gyors technikai változások korában Summerhillnek van egy receptje, amely segít olyan nőket és férfiakat nevelni, akikre szükségünk lesz a jövőben.”*

(A.S. Neill: Summerhill A pedagógia csendes forradalma Kétezerregy Kiadó, 2004.)

Kapcsolódó bejegyzések:

- Fóti Péter: Thomas Gordon viselkedési ablaka és A. S. Neill summerhilli iskolájának demokratikus önkormányzata